

Sommerhusene

Det første sommerhus på Møn var Liselund: Lystslottet fra 1792 blev skabt som et stråttækt stemningsparadis, helt i pagt med tidens ånd, hvor menneskets oplevelse af naturen for første gang kom i centrum. Sommerhuset er baseret på forestillingen om frihed – fristedet, hvor det simple liv uden arbejde og forpligtelser kan leves.

Indtil 1930'erne var sommerhusene forbeholdt den velhavende del af befolkningen. Politikens mange konkurrencer fra 1912-28 om billige små sommerhuse og feriehytter varslede dog en ny tid: Det lille enkle feriehus skulle være økonomisk overkommeligt for en større del af befolkningen. I 1938 fik alle ret til to ugers ferie, og i den nye fritid kunne man nu cykle ud i naturen, campere eller endda overnatte i små primitive feriehytter. Sommerhusene var indtil 1950'erne typisk små og beskedne, så det enkle sommerhusliv tæt på naturen kunne adskille sig fra hverdagslivet.

I perioden 1960-80 smittede velstanden også af på sommerhusbyggeriet, og antallet af huse eksploderede. Mange huse kom til at ligne små parcelhuse, måske blot i træ i stedet for murværk. Sommerhuslivet blev en forlængelse af parcelhuslivets hverdag, nu kun i andre omgivelser.

Ulvshales sommerhusområde blev grundlagt i begyndelsen af 1900-tallet med en række sommervillaer på Sandvejen. Hele området er udstykket ad flere omgange og består nu af blandet bebyggelse med både ældre og nyere sommerhuse med forskellige udtryk – fra de ældste sommerhuse med traditionelle saddeltage med stejl hældning og 1930'ernes mindre feriehytter med lavere tagpaptage over 1960'ernes mere typehusprægede huse til helt moderne sommerhuse.

- ▲ Landstedet Liselund (Gl. Slot) blev en udtømmelig inspirationskilde for en lang række sommerhuse fra 1910 og frem.
- ▼ Forslag fra Politikens sommerhuskonkurrence 1912 af arkitekterne Rosenkjær og Hjejle, hvor Liselunds indflydelse ses.

- ◀ I 1945 var der ca. 4.000 sommerhuse i Danmark, i 1965 var det tal steget til ca. 100.000, og i dag er der godt 220.000. Indtil 1950'erne var husene i gennemsnit ca. 20 m², spartansk indrettede uden indlagt vand, og de blev kun brugt i sommerperioden. Mange byggede selv deres sommerhus fra 1930'erne og frem til 1950'erne.
- ▼ Eksempel på et de tidlige sommerhuse fra ca. 1920. Stråtaget og søjlerne under den overdækkede åbne veranda er tydeligt i familie med Liselund. De originale, hvidmalede vinduer står i fin kontrast til det sorte træværk – en klassisk farveholdning. Træværket har formentlig oprindeligt været tjæret, enten mørkebrunt eller sort.

Originalitet og bevaringsværdi

Nogle få sommerhuse står uændrede siden opførelsen, men de fleste har med tiden fået knopskydninger i takt med, at måden at bo i et sommerhus på har ændret sig. I mange tilfælde er dette sket med respekt for husets grundtræk, og knopskydningerne er på den måde med til at fortælle om sommerhusenes kulturhistorie. Facadens træværk er løbende fornyet, ligesom det oprindelige tegl-, strå- eller tagpaptag kan være forsvundet. Døre og vinduer kan være udskiftet, desværre ofte med nye vinduer uden samme detaljeringsgrad som tidligere. Ikke desto mindre kan den oprindelige arkitektur ofte aflæses, og sommerhusene repræsenterer derfor, i kraft af deres byggeskik og kulturhistorie, på fornem vis det danske sommerhusbyggeri i perioden 1918 til 1950.

Byggeskik og materialer

Sommerhusenes byggeskik og materialevalg tager traditionelt afsæt i naturen og samspillet med landskabet. Husene er generelt opført i traditionelle, kendte og afprøvede bygningsmaterialer uanset stilart – og kan derfor nemt vedligeholdes. Husene har typisk træbeklædte malede facader, men blankt eller pudset murværk og bindingsværk ses også. Tagene var oprindeligt strå eller tagpap. Helt indtil 1930'erne var vinduerne med sprosser, men med tiden blev ruderne større, og sprosserne forsvandt. Vinduerne har været linoliemalede i nuancer af grøn, grå, rød, blå eller hvid - eller tofarvede.

Sommerhusene kan opdeles i 4 hovedkategorier:

- Gavlhusene
- A-husene
- De små æsker
- De store æsker

Ud over disse hustyper ses mange andre eksempler på kompakte eller længeformede huse.

▲ Sommerhuset fra 1930'erne er opført i bindingsværk og stråtag med halvvalme som et fint, kompakt og velproportioneret hus. Et intakt eksempel på Bedre Byggeskik-stilen (1915-40) med tråde til klassicismen – og Liselund. Facaderne er rolige med taktfaste åbninger. Man kunne overveje at male terrassens træværk blå som skodderne for mere tyngde. Husets form står stærkt og rent og egner sig ikke til udvidelser.

◀ Fint lille sommerhus med lodret raftebeklædning og originale, småsprossede vinduer, der er malet smukt brungrå. Taget har nok haft glatdækket tagpap, men er på et tidspunkt blevet udskiftet med eternitbølgeplader. Ved en udskiftning kan man overveje at genskabe tagpaptaget.

▲ ▼ Begge sommerhuse er på et tidspunkt blevet udvidet med en tilbygning, der ligger i forlængelse af det oprindelige hus. Tilbygningerne er udført i de samme materialer som det eksisterende hus, er ikke for store og skader derfor ikke helheden.

Gavlhusene

De ældre sorte træhuse ligger på række med gavlen ud mod vejen, nogle længeformede, andre kortere, og er opført i overgangstiden mellem nationalromantikken og Bedre Byggeskik-stilen, hvor man var inspireret af det rigtigt danske, enkle og hjemlige. De har saddeltag med høj taghældning, Der er både altan og veranda i gavlen, hvor vinduer og døre er placeret symmetrisk. Tagene er enten stråttækte eller teglhængte. Facadebeklædningen er spån eller vandrette eller lodrette brædder – nogle gange alle tre på samme hus. Vinduer og terrassedøre er typisk torammede med smalle kitfalsede sprosser og hjørnebånd, med småsprossede eller større ruder. Døre og vinduer er hvide eller blå. Træværket har fine detaljer, som vidner om tidens høje håndværkskvalitet.

▼ Gavlhuset har klassisk sort træbeklædning og hvide vinduer med forholdsvis store ruder. Stråttaget er, efter sydsjællandsk tradition, afsluttet med kragetræer. Vinduerne på gavlen er desværre udskiftet med en moderne type uden hjørnebånd, men revledørene er de oprindelige.

Tilbygninger

De ældste sommerhuse fra omkring 1920 har stor kulturhistorisk betydning og fortæller om sommerhusets tilbliven. Husene har en meget "færdig" arkitektur med fine proportioner og er udført i en høj håndværksmæssig kvalitet. Kun mindre fritliggende tilbygninger er derfor mulige, og kun med en gentagelse af materiale- og farveholdning.

▲ Sommerhuset er opført i 1921 i Bedre Byggeskik-stilen (1915-1940) med fokus på symmetri og enkelhed. Huset har rødt, dansk tegltag, men huskroppen er inspireret af bjerghytter fra Schweiz og Norge. Husets gavl er ret bred, mens facaden er forholdsvis kort. Balkonen bæres af to søjler. De oprindelige sprossede vinduer og døre er heldigvis bevaret. Huset er et fint og helstøbt eksempel på det tidlige sommerhusbyggeri.

◀ Det er især på gavlen mod vejen, at man har været omhyggelig med at vise de enkle, men fint gennemførte detaljer. Detaljerne er et tegn på tidens høje håndværksmæssige standard.

▼ Stilarterne kan overlappende hinanden, fx som her Nationalromantik og Bedre Byggeskik. Nationalromantikken viser sig i søjlerne og stolperne samt det skråtstillede vindue øverst i gavlen. Bedre Byggeskik-stilen ses på de symmetriske placerede åbninger. Man kunne sidde overdækket og i ly for solen på den overdækkede veranda. De to udbygninger på siden af huset er ikke oprindelige.

Stilblade for bevaringsværdige sommerhuse Ulvshale

A-husene

A-husets form stammer fra 1800-tallets såkaldte spændhuse, en fortrinsvis jysk byggeskik, der blev anvendt til simple mindre lader eller udhuse. Husets karakteristiske tag går næsten helt ned til terrænet, og den lave facadehøjde giver gavlene en trekantet form, der ligner et A. Tagene er generelt stråtækte, ret stejle og derfor også meget synlige, ofte med senere tilkomne kviste. Gavlen har typisk symmetrisk placerede vinduer og døre med en overdækket veranda i den ene gavl. Facader og gavle kan være beklædt med spån eller brædder – eller partielt stå murede og pudsede. Vinduer og terrassedøre er typisk opsprossede, opdelt i to eller flere rammer med kitfalsede sprosser og hjørnebånd. Terrassedøre og vinduer er hvidmalede, mens hoveddøre ofte stod i en mørkere farve.

▼ Nederst tv.: Ældre foto af et oprindeligt spændhus fra den jyske vestkyst, en simpel stråtækt landbrugsbygning. Nederst th.: Allerede i 1912 ses dette forslag til et A-hus i Politikens Konkurrence for billige sommerhuse. Huset er tydeligt inspireret af hedens spændhuse.

Tilbygninger

A-husets arkitektur domineres af den store tagflade, der fungerer som husets facade. Da taget er meget synligt, må evt. nye kviste derfor tilføjes med megen varsomhed, både hvad angår størrelse og udformning. A-husets karakteristiske husform vil sløres ved tilbygninger. Mindre fritliggende tilbygninger kan evt. placeres, så der opstår et mindre sammenhængende gårdanlæg. Materialer og farver bør tilpasses det eksisterende hus.

▲ Et af Ulvshales tidlige A-huse, opført i 1918, er tegnet af Rasmus Brüel. Gavlen er fint beklædt med sortmalede træspån. Den oprindelige overdækkede veranda er desværre inddraget til køkken, ligesom der er isat nyere fabriksvinduer og -døre.

◀ På originaltegningen til A-huset ses den oprindelige veranda – gavlen har tilsyneladende været beklædt med strå forned.

◀ Ulempen ved A-husene er, at der ofte mangler lys i huset – en løsning er at isætte kviste i taget. Her må man dog være varsom med både dimensioner og udformning, så kvistene tilpasses huset og tagfladens størrelse.

▼ Et eksempel på et A-hus fra 1930'erne. De pudsede facader står fint malet i en mørkerød nuance, og de hvidmalede vinduers ruder har lavformat – begge dele tidtypiske træk. Den forholdsvist brede kvist er formentlig kommet til på et senere tidspunkt. Gavlens vandrette træbeklædning er blevet fornyet og mangler nu blot at blive tjæret eller malet.

Stilblade for bevaringsværdige sommerhuse Ulvshale

De små æsker

De helt små sommerhuse har en rektangulær eller kubisk husform med valmet tag enten i tagpap eller strå. Tagpaptagene var oprindeligt glatdækkede, evt. i farver som rød eller grøn, men oftere sortgrå. Tagpaptagene var oprindeligt glatdækkede, evt. i farver som rød eller grøn, men oftere sortgrå. På Sydsjælland brugte man som regel kragetræer, kløvede egestykker, til at fastholde stråtagets mønningshalm. Facadens brædder er typisk glat-høvlede, enten opsat lodret eller vandret, fx på klink. I 1930'erne brugte man ofte klare farver på facadens træværk med inspiration fra strandens små farverige badehuse. Vinduer og døre kan både sidde symmetrisk og asymmetrisk på facaderne. Vinduerne er ofte torammede med eller uden kitfalsede sprosser og hjørnebånd. Hoveddøre var enkeltfløjede med fyldinger eller brædder. Terrassedøren kan både være enkelt- eller tofløjet.

▲ Taget er fornyet med glatdækket tagpap, og facadens klinklagte brædder er malet i en tidstypisk mørkrød. Det lille skur på gavlen fører sig fint til huset – bemærk skurets smallere brædder. Stort hus, store brædder, lille hus små brædder. Det oprindelige vindue er bevaret og fint vedligeholdt.

Tilbygninger

De små huse er en fortælling om sommerhusets betydning for mellemkrigstidens sommerhusejere, hvor adgang til lys og luft skulle være for alle. Husenes sluttede form er stringent, og større tilbygninger er derfor reelt ikke muligt uden at skade hovedformen, men bør altid placeres som fritliggende annekser.

▲ Selv dette lillebitte sommerhus fra 1930'erne har et vist slægtskab med Liselund. Husets valmede stråtag har formentlig oprindeligt haft kragetræer til at fastholde mønningen. Husets træværk er malet i en klar gul med hvide vinduer. Vinduerne med de forholdsvis store ruder er af nyere dato.

◀ Det lille arkitekt tegnede hus fra Politikens Konkurrence om Feriehytter fra 1917 har dannet forbillede for utallige af datidens sommerhuse. Man kan bare sammenligne med huset ovenfor. I 1919 blev 8 timers arbejdsdagen indført, og korte weekender og ferier blev gradvist mere almindeligt over de næste årtier som en del af det moderne liv – en ny type feriehus opstod.

▼ De oprindelige "æsker" er beskedne feriehus med enkel bygningskunst og god byggeskik for små midler, hvor alle kvadratmeter er udnyttet optimalt. Det lille blå hus har valmet tagpaptag og tidstypiske helrude funkisvinduer - et præmieeksempel på datidens "weekend-hytte" – og en kulturhistorisk perle.

Stilblade for bevaringsværdige sommerhuse Ulvshale

De store æsker

1930'ernes funkisstil smittede også af på sommerhusene, der typisk er ret brede med saddeltage med svag hældning og tagpapbeklædning. Tagene var oprindeligt glatdækkede evt. i en farve som rød eller grøn, men oftest sort.

Facadernes vindues- og døråbninger kan enten være symmetrisk placerede eller mere asymmetriske fx med det tidstypiske hjørnevindue. De sortmalede facader har en ganske rustik beklædning som afbarkede kløvede granrafter, opsat lodret eller vandret. Bræddebeklædningen kan også være brædder med fer og not eller to-på-en eller "bjælker". Beklædningerne har oprindeligt været tjærede. Vinduer og terrassedøre var som regel to-rammede med eller uden sprosser. Vinduerne var altid kitfalsede og med hjørnebånd, mens terrassedørene typisk havde et fyldingsfelt fornedet.

Tilbygninger

De typiske rustikke facader med rafter eller bjælker vidner om, at sommerhusene skulle være billige at opføre, måske endda som selvbyg. Rafterne eller de kløvede bjælker var dengang ofte et restprodukt fra savværkerne og krævede kun lidt forarbejdning. Husene fortæller derfor om en tid, hvor sommerhuset blev økonomisk tilgængeligt for flere. Udvidelser kan ske ved mindre tilføjelser, der underordner sig det eksisterende hus og med en gentagelse af materialer og farveholdning.

▲ De to sommerhuse fra 1930'erne er tydeligt i familie med hinanden – materialer og vindues- og dørformater er ens, men ru-deopdelingen er forskellig. Begge huse er beklædt med rustikke sortmalede, lodretstillede kløvede rafter, der står i fin kontrast til de snedkerfremstillede vinduer og døre.

◀ Øverst: Sommerhuset er udvidet med en mindre vinkelbygning, men hovedformen kan stadig aflæses. Taget har glatdækket tagpap, og beklædningen er to-på-en brædder. Nederst: Sommerhuset er også udvidet med en vinkelbygning, hvor både det valmede tag og beklædningen er gentaget, så der skabes en fin helhed.

▼ Et eksempel på et ganske intakt sommerhus med originale vinduer og revledør. Gavlens træbeklædning med notede brædder og revledøren står tjæret i den oprindelige mørkebrune farve, mens vinduet er malet i en smuk gråblå farve. Bemærk, hvordan døren næsten usynligt indgår i facaden.

Generelle anbefalinger

Man bør gentage den oprindelige tag- eller facadebeklædning ved udskiftning, og skorstenspiber bør bevares. Tagpaptagene var oprindeligt glatdækkede, dvs. uden lister, og bør udføres sådan igen ved fornyelse. Stråtag bør have mønning af kragetræer efter sydsjællandsk tradition, og tegltage bør udskiftes med samme slags sten som den oprindelige. Tagrender og nedløb bør udføres i zink, som patinerer langt smukkere end tilsvarende i plast eller stål.

Når træværket skal repareres, er ujævnheder og patina med til at fortælle husets historie. Evt. tidligere plastmaling skal helst renses af forinden, og træværket behandles med en mat overfladebehandling som træbjæres, linoliemaling eller Falufarve (svensk slammaling). Træet vil med disse malingstyper kunne "trække vejret", og dermed mindskes risikoen for råd, svamp og skimmel. Når facader, hoveddøre eller vinduer skal farvesættes, er det vigtigt at holde sig til de historiske farver, der blev brugt på sommerhusene: Mørke farver på facaderne og lysere på vinduer for at give kontrast og nuancering til facaden.

▲ Ved tilbygninger er det vigtigt, at beklædningen følger sig til det eksisterende hus. Enten skal de nye brædder have samme dimension som de gamle eller helt adskille sig ved en markant mindre dimension – og de skal især males i samme farve.

Det er altid bedre at reparere de gamle vinduer og døre end at udskifte dem. Trækvaliteten er høj, og det er samtidigt bæredygtigt. Nye vinduer bør udføres i træ som en tro kopi af de originale, både mht. dimensioner og detaljering med enkeltlags glas og forsatsvinduer eller koblede forsatsrammer. Læs mere i anvisning om **vedligeholdelse og fornyelse af vinduer**. Oprindelige døre og evt. skodder bør bevares, da de understøtter fortællingen om husets historie og oprindelse.

▲ Det oprindelige dørparti står med fint flimrende, gammelt glas – pas på de gamle vinduer og ruder, de er guld værd for huset.

▲ Arkitekturen er sårbar for nye vinduer og døre, der er fremmede for sommerhusenes alder eller udseende, fx termoruder med kraftige sprosser, alu-trævinduer mv., der ikke har samme detaljeringsgrad som de oprindelige. Pas også på med nye, alt for store vinduespartier i facaderne.

◀ Den vandrette, rustikke bjælkelignende beklædning er en enkel, men vigtig detalje, som bør gentages ved fornyelse.

▼ Gavlen står smukt beklædt med flere forskellige typer træbeklædning: Foroven træspån, derefter klinklagte brædder og nederst to-på-en brædder. Sådanne detaljer bør altid gentages ved udskiftninger. Det oprindelige vindue er fint bevaret.

